

A gazdagon dokumentált bevezetőben előadottakat Imreh István impozáns forrásanyaggal támasztja alá, jóllehet ez csak töredéke a birtokában lévő iratoknak. A logikailag jól átgondolt, tizen-négy csokorba kötött faluközösségi háztartások mindenike a székelység életének egy-egy területét eleveníti fel. Példaként egyformán említhetjük a Székelyföldön kiemelkedő szerepet játszó állattenyésztéssel kapcsolatos, részletekbe menő előírások és szokások gyűjteményét, a szántóföld, legelők, rétek és erdők használatát meghatározó normákat, a bonnyolult birtoklási és örökösödési viszonyokat szabályozó cikkelyeket.

Imreh István munkája nemcsak példamutató abban a tekintetben, hogyan kell a modern követelményeknek megfelelően a materialista történelemszemlélet szellemében egy tájegység történetére vonatkozó forrásokat feltárni és élményszerűvé tenni, hanem egyben felhívás is a szülőföld történeti kincseinek feltárására, megőrzésére és gondos ápolására.

Az sem kétséges, hogy Imreh István könyve a székelyföldi parasztság története említett vetületén túlmenően fontos téglá lesz a parasztságunk történetét ábrázoló monográfia épületében.

Magyari András

Egy munkásforradalmár emlékei

Helytálló a könyv fűlészövegének megállapítása, amely szerint Pavel Bojan emlékiratainak kötete* „nem regényes életrajz, de nem is szokványos kortörténeti dokumentum”. A szerző életének harminc és egynéhány esztendejét „meséli el”, közvetlen, őszinte és színes formában. De az 1912-től 1944 októberéig terjedő időszak leírása nem egy ember életének önközpontú bemutatását adja elsődlegesen és kizárólagosan, hanem valójában a hazai forradalmi, kommunista mozgalom három évtizedét — belülről, a résztvevő s az események alakításában sokszor kiemelkedő szerepet játszó forradalmár szemével nézve vetíti elénk, és a hozzájuk kapcsolódó személyes megállapításait, értékeléseit is tartalmazza.

Pavel Bojan életútja tipikus az ő és a hozzá hasonlók számai és ezrei számára: az erdőfeleki szegényparaszt családból származó szolgagyerek szakmunkássá, szervezett, öntudatos proletárrá, majd hivatásos forradalmárrá válik. Ez a pályaválasztás Kolozsváron bontakozik ki a maga állomásaival — a szakma szeretete, a munkásszolidaritás ösztönös felébredése, könyvek, szakszervezeti, politikai szervezkedés, majd nagyobb felelősséggel járó megbízások, legális és illegális pártmunka, összecsapások az osztályellenséggel, a mozgalom belső problémái, letartóztatások, kínzások, perek, börtönök, szökések, bujkálások, munkaszolgálat. Közben egy percre sem szűnik meg élni a „mindennapi emberek” normális életét,

amelyben jelen vannak a barátságok, szerelmek, csalódások, családi boldogság s annak kisebb-nagyobb gondjai és örömei. Mindez három államrendszer — 1918-ig az Osztrák—Magyar Monarchiában, azután a királyi Romániában, 1940—1944 között pedig Észak-Erdélyben, a horthysta uralom alatt — s a fennálló társadalmi, politikai viszonyokkal való szembenállás és szakadatlan harc körülményei között. A könyv egészen végigvonul a kommunista forradalmár mélyen gyökeröző szülőföld- és hazaszeretete, népi-nemzeti elkötelezettsége s az ezzel eltipphetetlen egységet alkotó cselekvő nemzetközisége, a közös tájakon élő, különböző nemzetiségűek testvéri barátságának és egységének természetes érzése. Ismételten jelentkezik ennek a meggyőződésnek mindent átható gyakorlati megnyilvánulásai.

Pavel Bojan kötete a két világháború közötti hazai munkásmozgalom egy jelentős területének, a vasutasok küzdelmeinek átélt élmények alapján megírt története. De ugyanakkor ennél sokkal több is. Valójában — s ezt nem a megszokott fordulat kedvéért lehet így írni — a kommunista párt s a vezetése alatt kibontakozó különböző társadalmi és nemzetiségi mozgalmak legjelentősebb mozzanatainak a felvillantása.

Nem maguknak az eseményeknek — bár azok is új színekkel, részletekkel gazdagodnak ebben a „személyes történet-írásban” — az áttekintése a könyv fő értéke, hanem mindenekelőtt a bennük részt vevő emberek közvetlen közelségben való bemutatása. A különböző akciók, perek, börtönök, gyűjtőtáborok leírása kapcsán felvonultatja a párt, a for-

* Pavel Bojan: Az én időmben. Eminescu Könyvkiadó. Bukarest, 1973. Az eredeti román kiadás, a Vremurile mele alapján készült szöveg Ferencz László fordítása.

radalmi mozgalom sok-sok résztvevőjét, s néhány szóban — természetesen egyéni benyomásai s kialakított személyes véleménye alapján — felvázolja legjellegzetesebb vonásait, egyéniségük sokszor különböző, de a közös harcban egymást kiegészítő sajátosságait.

Tiszteletre méltó Pavel Bojannak az a törekvése, hogy az események s az emberek bemutatásában, értéktételei megalkotásában maximálisan érvényesítse a jó értelemben vett objektivitás követelményét. Ez jelentős mértékben sikerült is. Kezdve önmaga szerepének, egyes cselekedeteinek felidézésével, a harc különböző szakaszainak leírása s a résztvevők jellemzése során mértéktartó marad: eredmények és sikertelenségek, emberi erények és gyengeségek, helyes állásfoglalások és tévedések a maguk megközelítő teljességében tárulnak fel. A körülötte levő világot a maga bonyolultságában írja le, nem csupán fekete-fehér színekkel dolgozik: a vadállati kegyetlenségű és semmilyen eszköztől vissza nem riadó, a kizsákmányoló rendszert a végtetekig kiszolgáló hőhérok és a meggyőződésükért a halálig harcoló forradalmár hősök, a becsületes szimpatizánsok

mellett megjelennek a könyvben helyzetüket fel nem ismerő közömbösek, ingadozók, humanista beállítottságú közhiatalnokok, árulóvá váló, gyáva mozgalmi emberek és még annyi más típus, s ezek úgy tűnnek fel, ahogy őket az élet és a harc forrataga kitermelte. Pavel Bojan nem tesz hozzá semmit a valóság képehez, és semmit sem vesz el belőle. Nem riad vissza a mások emlékezéseiben felfedezett pontatlanságok kiigazításától sem, mint ahogy könyve második kiadásában (ez szolgál a magyar nyelvű változat kiindulópontjául) korábbi önmagát is korigálja és kiegészíti. Emlékeinek alátámasztására nemegyszer hivatkozik hiteles dokumentumokra, sajtóanyagra, volt harcostársaitól kapott adatokra.

Egészében véve minden kétségen felül áll: Pavel Bojan emlékiratainak kötete igaz, becsületes, elgondolkoztató és nevelő-lelkesítő írás, hűen tükrözi szerzője és „főszereplője”, a következetes, eszményeihez hű kommunista forradalmár és a hozzá hasonló ezrek, a kommunista párt, a forradalmi munkásmozgalom harcosai életét, hazánk jelenkori történetének alakulását, helyesebben — tudatos alakítását.

Gáll János

Könyv az emberi célról

Különös, amikor az ember olvas egy könyvet, s az az érzése, saját könyvének második kötete van a kezében, amelyet nem ő maga írt meg. Efféle érzés töltött el Sztranyiczki Gábor munkájának* tanulmányozása közben. Nem véletlenül írtam *tanulmányozást*, ugyanis ez a könyv a legkevésbé sem vasárnap délutáni olvasmány, jó, ha olvasás közben kéznél van papír, ceruza, hogy az ember gondolatokat, vagy egyes megállapítások után esetleg — miért ne — éppen kérdőjeleket jegyezzen föl. A kérdőjel különben a szerző gyakran visszatérő szimbóluma, eladdig, hogy ezt az írásjelet adott esetben nem valamely kérdés kérdés-mivoltának megjelölésére, hanem egyenesen *feleletnek* szánja. A célt például így határozza meg: „Cél=?” (56.),

amiből aztán az is következik, hogy a cél mibenlétének kutatása éppen a „mi a kérdőjel” (56.) vizsgálatával lesz egyenlő.

Baj, ha az emberben felgyűlnek az ilyen kérdőjelek? A legkevésbé, különösképpen akkor nem, ha valaki nem elég-szik meg e kérdőjelek megrajzolásával, hanem igyekszik felkiáltójelekké egyenesíteni őket. S hogy ilyen kísérlete során most már másban, ez esetben az olvasóban görbülnek kérdőjelekké a gondolatok? Ez sem baj, hadd kövesse az olvasó is a szerző szándékát, próbálja feloldani a maga kérdéseit. Erre kész receptet a könyvben nem kap. De ha egy addig nem létezett kérdéssel gazdagabb lesz, már az is nagy nyereség. A szerző szerint „a tudománynak mindig szükségképpen újra és újra el kell jutnia a határhoz, de a filozófia, amely végső soron nem más, mint maga a nembelien emberi cselekvés mint totalitás, mindig újra meg újra felnyitja a határsorompókat, és helyébe teszi útjelzőként magát a kérdőjelet”. (7.) Ez a kettősség — a határsorompók felnyitása és a kérdőjelek elhelyezése —

* Sztranyiczki Gábor: Gondolatok az emberi célról. Tudományos Könyvkiadó, Bukarest, 1974.
— Mivel nincs szándékunkban tartalmi ismertetést adni e könyvről, az általános áttekintés érdekében hadd soroljuk föl a fejezetcímeket: I. A végeztől a végtelenhez, II. A teológikus tevékenység anatómiája, III. A cél mint „dolog”, IV. Az ember mint cél.